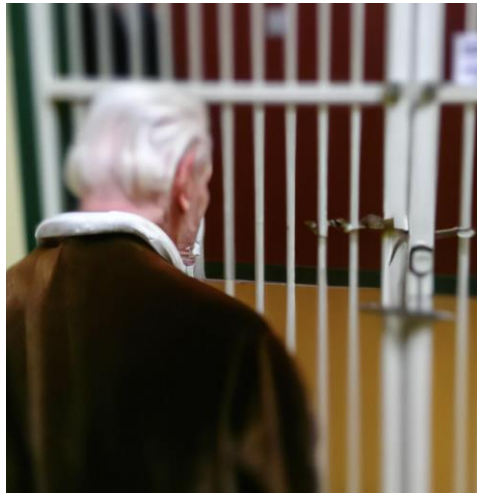

Kriminalomsorgens høgskole
og utdanningscenter KRUS

Er norske fengsler tilpasset eldre innsatte?

Bacheloroppgave, KRUS3900

Kandidat nummer: 163934

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS

Fengselsbetjentutdanningen 2023

Antall ord: 9314

Innhold

1.0 Innledning.....	3
1.1 Eldre i fengsel.....	4
1.2 Problemstilling	7
1.3 Avgrensning og begrepsavklaring.....	7
2.0 Metode.....	9
2.1 Litteratursøk og kildekritikk.....	10
2.2 Forforståelse	11
3.0 Teori	13
3.1 Normalitetsprinsippet	13
3.2 Kontaktbetjent – et virkemiddel	14
3.3 Importmodellen og fengselshelsetjenesten.....	14
3.4 Bygningsmessige utfordringer for eldre innsatte i norske fengsler.....	16
4.0 Drøfting	17
4.1 Delspørsmål 1: Hvordan kan fengselsbetjenten jobbe med tanke på normalitetsprinsippet?	18
4.2 Delspørsmål 2: Hvilke faktorer påvirker eldre innsattes helse og livskvalitet i norske fengsler?	19
4.3 Delspørsmål 3: Hvilke fordeler og ulemper kan oppstå ved å opprette egne senioravdelinger eller egne fengsel?	23
5.0 Oppsummering	26
6.0 Litteraturliste	28

1.0 Innledning

I fengsler samles en mangfoldig gruppe mennesker, hver med sin egen unike bakgrunn, livshistorie og erfaringer (Revol, 2015, s. 4). Innsatte inngår i en felles avdeling og skal få hverdagen til å fungere sammen. Mangel på mulighet til å velge hvem de skal omgås med eller spise middag med påvirker nå hverdagen (Hanoa, 2008, s. 29-30). I flere fengsler oppmuntres det til felles måltider, der både innsatte og ansatte deltar sammen (Fransson, 2018 s. 184).

Som tidligere fengselsbetjent har jeg beundret tålmodigheten og kreativiteten som mange av de innsatte utviser ovenfor hverandre. Denne oppgaven har fokus på de eldre innsatte, en gruppe innsatte jeg selv har observert som avdelingsbetjent. Innsatte er mennesker i ulike stadier av livskriser og som til tider kan virke sindige, rolige, alvorlige og nervøse. Det kan oppleves både skremmende og uforutsigbart for de eldre i fengselsmiljøet, men tross angst og utrygghet så krever de sin plass.

La meg gi to eksempler fra min tid som fengselsbetjent ved et høyrisikofengsel for menn. For å ivareta anonymiteten skriver jeg ikke hvilket fengsel eller størrelsen på fengselet. Det kan gjennom opplysninger og typebeskrivelser indirekte avsløre sensitive opplysninger (Dalland, 2020, s. 172). Jeg jobbet i en fellesskapsavdeling og til å begynne med så det ut som alle gikk overens. Det var vanlig å spøke om at en av de eldre innsatte alltid gikk tidlig inn på egen celle for kvelden. Ettersom jeg ble mer kjent med han fortalte han meg hvordan han opplevde å være på avdelingen. Han følte seg utrygg i fellesskapet og det som bekymret ham mest var tanken på at de andre innsatte skulle finne ut at han sonet for et lovbrudd relatert til seksuallovbrudd, og mulige konsekvenser hvis det skulle bli kjent hva han sonet for. Som et resultat trakk han seg tilbake til cellen sin for å unngå den negative påvirkningen han opplevde i fellesskapet.

Som fengselsbetjent har jeg vært med på mange kreative løsninger når innsatte er avhengig av rullator eller rullestol i fengsel. Det har vært episoder med andre innsatte som løfter den bevegelseshemmede opp trapper og ut på luftegårder. Det var ansatte som brukte heisen «ulovlig» for å kunne få den bevegelseshemmede innsatte opp til samling i fengselskirken. Det var ikke lov å ta heis alene med en innsatt, men noen ansatte ser ikke den bevegelseshemmede innsatte som en trussel. Det kan sies ved en slik avgjørelse så velger betjenten å bryte fengslets sikkerhetsinstruks på bakgrunn av relasjonen til den innsatte. Da den ansatte ikke syntes reglene passer inn med den dynamiske og statiske sikkerheten.

Betjenten tar en avgjørelse på bakgrunn av relasjonen og bryter derfor regelverk (Midtlyng, 2022, s. 5). Når ansatte følger regelverket ulikt så kan dette oppleves som forskjellsbehandling for den enkelte innsatte.

1.1 Eldre i fengsel

Befolkningen blir stadig eldre og det er ulike årsaker til økningen i levealder.

Folkehelsedirektoratets rapport viser til funksjonsnedsettelse relatert til alder seinere i livet. Vi holder oss friskere lenger, og flere blir eldre enn tidligere. Folkehelsedirektoratet sier en klar definisjon på hva eldre er kan være vanskelig å si (Strand et al., 2014, s. 2). Noen over 90 år kan være ved god helse, samtidig som en som er 60 år kan være skrøpelig (Strand et al., 2014, s. 2). Samtidig viser levekårsundersøkelsen at innsatte har generelt dårligere helse enn den øvrige befolkningen, og dette ser ut til å øke med alderen (Revolv, 2015, s. 36).

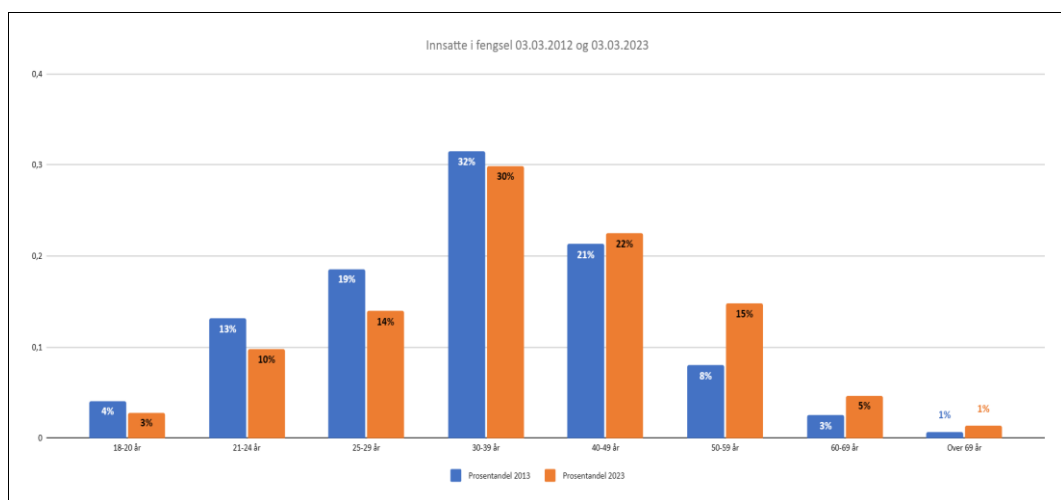
En direkte årsak til økende gjennomsnittsalder blant innsatte kan være politiets fokus på seksual- og narkotikalovbrudd ifølge Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI, 2020, s. 17). De to lovbruddene har en overrepresentasjon av eldre innsatte (KDI, 2020, s. 13). Innsatte over 50 år som er dømt for narkotikalovbrudd eller seksualforbrytelse utgjør til sammen 42 % av de to lovbruddskategoriene (KDI, 2020, s. 13). Andel siktelse for seksuallovbrudd har hatt en økning på 66 prosent fra 2014 til 2018 (KDI, 2020, s. 17). Antall innsatte over 50 år som soner for seksuallovbrudd har økt, i 2009 var antall domfelte på ca. 20 prosent, og i 2019 hadde det økt til 32 prosent (KDI, 2020, s. 14). I England og Wales er det også en vekst blant eldre innsatte de siste 20 årene, og 45 % av de over 50 år er dømt for seksuallovbrudd (Robinson, 2023, s. 2). Samtidig har det også vært en skjerpelse av strafferammer for blant annet drap, grov vold og seksuallovbrudd i Norge (Prop. 97 L (2009-2010), s. 29). Et resultat av det kan være en økning av utmålt fengselsstraff og økende antall dommer for blant annet seksuallovbrudd (KDI, 2020, s. 16).

Gruppen innsatte over 50 år har økt vesentlig i perioden 2010 til 2020, mens de fleste andre aldersgruppene har gått markant ned (KDI, 2020, s. 12). Rapporten viser at Norge, Nederland, Canada, England og Wales har en økning av innsatte over 50 år. I Sverige og Danmark har ikke denne gruppen utpekt seg noe i statistikken (KDI, 2020, s. 7-11).

Tabellen nedenfor gir en oversikt over innsatte i norske fengsler fra 3. mars 2013 til 3. mars 2023. Det er en oversikt over både kvinner og menn i anstalter med ulik grad av sikkerhet. Denne perioden over ti år viser en betydelig nedgang i antall innsatte totalt sett, samtidig som det er en økning i antall eldre innsatte.

Innsatte i fengsel 03.03.2012 og 03.03.2023				
Aldersgruppe	Antall	Prosentandel	Antall	Prosentandel
Under 16 år	0	0 %	0	0 %
16 år	0	0 %	1	0 %
17 år	5	0 %	5	0 %
18-20 år	151	4 %	87	3 %
21-24 år	484	13 %	301	10 %
25-29 år	685	19 %	427	14 %
30-39 år	1162	32 %	916	30 %
40-49 år	785	21 %	689	22 %
50-59 år	296	8 %	453	15 %
60-69 år	93	3 %	144	5 %
Over 69 år	24	1 %	41	1 %
Sum	3685	100 %	3064	100 %

Figur 1

Figur 2

Statistisk data er hentet fra Kompis-Kia (Tore Rokkan, KDI, personlig kommunikasjon, 23. september 2023).¹ Figur 1 og 2 illustrerer økningen i antall eldre innsatte de siste ti årene. Her ser vi en økning på over 50% blant innsatte over 50 år og en enda mer markant økning på over 70% blant innsatte over 70 år. Den 3. mars 2013 var det totalt 413 innsatte som var 50 år eller eldre, noe som utgjorde 12% av den totale innsattgruppen. På samme dato, ti år senere 3. mars 2023, hadde antallet eldre innsatte økt til 638 personer, og denne gruppen utgjorde nå 21% av den totale antall innsatte.

---

¹ I forbindelse med innhenting av statistisk data til denne oppgaven tok jeg kontakt med Tore Rokkan via e-post. T. Rokkan hadde tidligere vært min fagansvarlige veileder i et tidligere emne, hvor vi diskuterte temaet for min kommende bacheloroppgave. Under denne kommunikasjonen nevnte han muligheten for å skaffe relevant statistikk gjennom Kompis-Kia. Senere henvendte jeg meg igjen til Rokkan, og den 26. september 2023 mottok jeg et svar som inkluderte en tabell som dannet grunnlaget for utarbeidelsen av Figur 1 og 2. Dette aspektet er nærmere beskrevet i Kapittel 2.1.

1.2 Problemstilling

Grunnlaget for valg av tema og problemstilling har jeg hentet fra min egen praktiske erfaring, og jeg vil anvende eksisterende internasjonal, nasjonal fagkunnskap og forskning for å utforske problemstillingen.

I denne oppgaven tar jeg for meg hvilke utfordringer eldre innsatte kan møte under soning i fengsel. Videre ser jeg på den bygningsmessige utfordringen i norske fengsler. Jeg vil se på de potensielle løsningene med å opprette av separate fengsler for eldre innsatte eller senioravdelinger i eksisterende fengsler. Å tilbringe sine eldre år bak murene i et fengsel innebærer en rekke utfordringer som kan kreve tilpasninger både bygningsmessige endringer, tilbud om aktivitet og tverrfaglig samarbeid (KDI, 2020, s. 23-24). Fokuset i oppgaven vil være på innsatte over 50 år, da denne gruppen ofte møter helsemessige og sosiale utfordringer som kan være krevende å ivareta i fengsel. Her vil jeg også se på normalitetsprinsippet og hvordan fengselsbetjenten kan jobbe innenfor den rammen.

I oppgaven vil jeg svare på følgende overordnet problemstilling:

- Hvilke utfordringer kan eldre innsatte ha under soning av straff i fengsel med høy sikkerhet?

For å kunne besvare problemstillingen har jeg valgt tre delspørsmål som vil bli drøftet:

- Hvordan kan fengselsbetjenten jobbe med tanke på normalitetsprinsippet?
- Hvilke faktorer påvirker eldre innsattes helse og livskvalitet i norske fengsler?
- Hvilke fordeler og ulemper kan oppstå ved å opprette egne senioravdelinger eller egne fengsel?

1.3 Avgrensning og begrepsavklaring

På grunn av oppgavens størrelse har jeg valgt å avgrense til å gjelde innsatte fra 50 år og eldre. Videre fokuserer jeg på noen av denne gruppens utfordringer i dagens fengselsmiljø, inkludert helsemessige utfordringer og sosiale problemer. Selv om det er flere potensielle temaer, som straffeavbrudd, benådning, soningsvilkår på institusjoner og elektronisk kontroll, har jeg valgt å legge hovedvekten på en analyse av eldre innsattes soningsforhold i sammenheng med utforming og tilrettelegging av fengselsbygninger.

Eldre innsatte, i samsvar med definisjonen fra Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI, 2020, s. 5), er i denne oppgaven definert som de som er 50 år eller eldre. Videre vil funksjonshemmede i

denne oppgaven viser til innsatte med funksjonsnedsettelse som hørsel- eller bevegelseshemming, svaksynte eller blinde og blir i denne oppgaven omtalt som funksjonshemmede.

Andenæs har definert straff som «Straff er et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertrædelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde» (Andenæs, 1976, s. 352). Straffereaksjon blir gitt av domstol, påtalemyndighet eller en tjenesteperson som har foreleggsmyndighet (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 17). Det er altså Stortinget som er den lovgivende myndighet, regjeringen er den utøvende myndighet og domstolene har den dømmende myndighet (Harlem og Storvik, 2021, s. 81). Utførelsen av selve frihetsberøvelsen er det Kriminalomsorgen som skal legge til rette for å gjennomføre på en tilfredsstillende og nøytral måte. Straffegjennomføringslovens formålparagraf sier innsatte som soner skal gjennomføre soningen på en måte som tar hensyn til formålet med straffen og motvirke nye kriminelle handlinger. Dette skal foregå innenfor rammer som sikrer at innsattes forhold er tilfredsstillende (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 2).

Kriminalomsorgens definisjon på sikkerhet er: «Sikkerhet i kriminalomsorgen er definert som summen av de virkemidlene som skal forebygge og håndtere situasjoner der samfunnets, tilsattes, innsattes og domfeltes trygghet kan være truet» (St. meld. nr. 37 (2007-2008), s. 94). Denne definisjonen lager en ramme for hva sikkerhet er for samfunnet, ansatte, domfelte og innsatte (Normann, 2022, s. 20).

Som offentlige bygninger forventes norske fengsler å oppfylle prinsippene for universell utforming og sikre tilgjengelighet for alle uavhengig av funksjonsevne. Kravet om universell utforming er lovpålagt, med mindre det medfører en betydelig ulempe for fengselsdriften (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2020, § 17). Universell utforming kan defineres i henhold til § 17 av Likestillings- og diskrimineringsloven som «Universell utforming er utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse». Kravene til universell utforming gjelder ved oppføring av nye fengsler, mens eksisterende fengselsbygninger er unntatt fra slike krav (Statsbygg, 2017-2021, s. 1).

Standardmodellen benyttet som retningslinje for nye fengselsbygninger i Norge er kjent som Modell 2015 (M2015). Fengsler bygget etter M2015-standarden inkluderer Agder fengsel avdeling Froland, Agder fengsel avdeling Mandal, og Indre Østfold fengsel avdeling

Eidsberg. Romerike fengsel avdeling Ullersmo har én bygning som er i tråd med M2015-standarden (Johnsen et al., 2023, s. 13).

Begrepene som er relevante for oppgaven vil bli nærmere avklart i tråd med konteksten ettersom oppgaven utvikler seg.

2.0 Metode

For å belyse min problemstilling har jeg valgt å benytte litteraturstudie som forskningsmetode. Metoden kan betraktes som et verktøy for å samle nødvendige data (Dalland, 2020, s. 54). Videre innebærer et litteraturstudie å trekke ut det essensielle fra valgt litteratur for å svare på problemstillingen (Brottveit, 2018, s. 112). Dalland skriver at valgt metode er redskapet som kan brukes for et tema som vi ønsker å se nærmere på (Dalland, 2020, s. 56). Metoden bygger på tidligere skrevet litteratur hvor en henter ut data fra eksisterende forskning, teori og fagkunnskap (Dalland, 2020, s. 199). Valgte tekster studerer jeg med en tradisjonell tekstanalyse. Det vil si å tolke teksten ut ifra det som faktisk står i teksten og se på hva forfatterne har hatt som motiv for å skrive teksten (Brottveit, 2018, s. 108).

Det finnes ulike kunnskapssyn, men det er to hovedsyn. Det ene synet har sitt opphav i naturvitenskapen med studie av den faktiske naturen, det andre synet kommer fra humanvitenskap hvor det er fokus på studiet av mennesket og fenomener skapt av mennesket (Dalland, 2020, s. 41).

Denne studien kan sies å være en hermeneutisk tilnærming med en fortolkningsprosess hvor jeg har med meg mine erfaringer og forforståelse. For å finne frem til en mening, eller forklare noe som er uklart fortolker jeg underveis i oppgaven (Dalland, 2020, s. 48).

Hermeneutikken kan sies å være et redskap for å lese, tolke og analysere tekster (Brottveit, 2018, s.32). Hermeneutikken ble utviklet innenfor juss og teologi som senere ble en teori om hvordan forstå menneskeskapt virkelighet (Brottveit, 2018, s. 33). Den hermeneutiske fortolkningsprosessen består av tre stadier: forståelse, tolkning og anvendelse (Brottveit, 2018, s. 34). Det kan innebære at forskeren bruker metoder og prinsipper fra hermeneutikken for å lese, tolke og analysere tekster. Forskeren kan videre formulere en ny tekst med sin analyse og på denne måten få ny kunnskap eller nye innsikter (Brottveit, 2018, s. 34-35).

2.1 Litteratursøk og kildekritikk

Et litteraturstudie består av å lete frem aktuell og relevant litteratur som skal være med på å redegjøre for den valgte problemstillingen. Det å søke etter eksisterende litteratur og tilgjengelig kunnskap blir en viktig del av valgt metode (Bergheim et al., 2018, s. 52).

Jeg har tilnærmet meg oppgaven med en kritisk tekstanalyse som er forankret i hermeneutikken. Det som kjennetegner denne prosessen er at en først tolker en kilde, anvender den, og så fortolker den på nytt som resulterer i et nytt forskningsresultat (Brottveit, 2018, s. 33-36). Men denne metoden så er det vesentlig å se på hva slags type tekst en har valgt ut, om det er f.eks. fagartikkel, kronikk eller en fagbok (Brottveit, 2018, s. 58). Kritisk tekstanalyse veksler mellom forskerens forforståelse av litteraturen og hvordan en tolker tekstens tema. På den måten kan en se på hva som er det åpenbare budskapet, men også tekstens underliggende budskap. Videre søker forskeren nye forståelser av teksten, og stiller kritiske spørsmål til innholdet og formen til teksten som blir brukt til studiet. Underveis i denne prosessen kan det danne seg nye forståelser og en må kunne korrigere sin egen forforståelse underveis (Brottveit, 2018, s. 110). Det kan da oppstå en ny forståelsesramme. Gjennom den analytiske drøftingen av problemstillingen og kan forskeren og opparbeide seg en ny innsikt i temaet som studeres (Brottveit, 2018, s. 130).

Kildekritikk handler om å nøye vurdere og kategorisere den litteraturen som er benyttet. Dette innebærer å bedømme om kildene jeg bruker er relevante, pålitelige og av god kvalitet, og om de kan bidra til å svare på problemstillingen i denne oppgaven (Dalland, 2020, s. 152). Når jeg valgte litteratur, vurderte jeg om kildene passet til temaet og om den hjalp meg belyse problemstillingen (Dalland, 2020, s. 153).

Jeg ønsket så oppdatert teori som mulig, og har søkt etter rapporter som kan redegjøre for det jeg ønsket å belyse. I søket har jeg forholdt meg til Dalland, 2020 sitt kildehierarki hvor vitenskapelige tidsskrifter står øverst da dette er fagfelleverdert. Fagfelleverdert litteratur er vitenskapelige tidsskrifter som holder en vitenskapelig standard og er vurdert av uavhengige fagpersoner (Dalland, 2020, s. 145). Da jeg fant teori jeg ønsket bruke så ville jeg se om det var en fagbok som var utgitt på et anerkjent forlag. På denne måten kunne jeg være trygg på at den var kvalitetssikret fra forlaget sin side (Bergheim et al., 2018, s. 53). Videre brukte jeg tidsskriftfagartikler og bøker som jeg fant gjennom KRUS sitt bibliotek og høgskoler. Dette kan sies å ha vært gjennom en kvalitetskontroll igjennom fagfellevurdering (Bergheim et al., 2018, s. 54).

Jeg har brukt blant annet søkemonitoren Google Scholar, KRUS sitt bibliotek har vært til stor hjelp og Cora. Her benyttet jeg meg av søkeord som «Eldre innsatte», «helsemessige utfordringer blant innsatte», «universell utforming», «older prisoner in the criminal justice» og «old prisoner».

Snøballmetode er også en metode for å finne mulig relevant litteratur. Ved funn av en aktuell bok benytter man litteraturlisten for å finne andre relevante kilder (Dalland, 2020, s. 151). Jeg har benyttet snøballmetoden i rapporten «Eldre i norske fengsler» (KDI, 2020). Gjennom denne oppdaget jeg boka til Natalie Mann «Doing harder time?» (Mann, 2012) og fant relevante henvisninger hos Sivilombudsmannens rapporter fra 2014 og 2015 (Sivilombudsmannen, 2014, 10.-12. september), (Sivilombudsmannen, 2014, 4.-6. november) og (Sivilombudsmannen, 2015, 17.-19. mars).

Statistikk kan vise omfanget av innsattes kjønn, alder og lovbruddstyper. Samtidig kan det påstås at det finnes mørketall da ikke all kriminalitet blir registrert i statistikken. Det kan fortsatt brukes som en pekepinn for å vise skjevfordeling og forskjeller i samfunnsutviklingen (Andenæs et al., 1970, s. 9-11). Statistikk er et viktig verktøy i vitenskapelig arbeid og kan brukes til å lære fra vår egen virksomhet. (Dalland, 2020, s. 129).

Empirisk data ble innhentet fra Kompis ved hjelp av førstelektor Tore Rokkan ved Kriminalomsorgens utdanningssenter (KRUS), og disse dataene ble referert til i innledningen. Innhenting ble gjort for å sikre så oppdatert informasjon som mulig, da det ikke var andre tilgjengelige kilder. Dette gjaldt økning av innsatte i spesifikke aldersgrupper de siste 10 årene. Datoene som er valgt er gjort av de som innhentet statistikken. Ideelt sett var det ønskelig med oppdatert statistikk som viste økning av innsatte i spesifikk aldersgruppe i henhold til økning av totalt innsatte inneværende år, men dette var ikke tilgjengelig ved vanlig søkemetode hvor slik statistikk er tilgjengelig.

2.2 Forforståelse

Vi har med oss vår forforståelse i alt vi foretar oss. Dalland skriver om viktigheten av å være bevisst den forforståelsen en har med inn i et studie. Det kan være en metode for å motvirke effekten av forforståelse å lete etter det som kan være med å avkrefte de forhåndsforklaringene som en eventuelt har med inn i studien (Dalland, 2020, s. 59-60). Jeg har nok blitt preget av medias fremstilling og advarsler angående eldrebølge og samfunnets utfordringer knyttet til den aldrende befolkningen. Dette har vært med på å påvirke meg til å

anta at innsattes gjennomsnittsalder vil øke, og at det vil bli en større gruppe eldre som soner i fengsel.

Forforståelsen min er også påvirket av min tid som fengselsbetjent. Jeg jobbet i et fengsel hvor mange innsatte sonet for seksualforbrytelser, og hvor det var høy gjennomsnittsalder blant de domfelte. Jeg erfarte at det innenfor denne domskategorien var mye tabu, skamfølelse og utrygghet ovenfor andre innsatte som sonet for andre dommer. Dette har påvirket mitt valg av problemstilling. Jeg opplevde at det var få muligheter for å tilrettelegge for innsatte som hadde utfordringer med både aldersrelaterte begrensninger med tanke på helse. Noe annet jeg erfarte var tilrettelegging for den enkelte som hadde en utfordrende soning på grunn av domskategori. Innsatte som sonet for seksuallovbrudd kunne bli utsatt for hets og vold fra andre medinnsatte. Min yrkeserfaring som tidligere fengselsbetjent i eldre fengsler har i betydelig grad formet min forforståelse og innsikt når det gjelder de bygningsmessige utfordringene som norske fengsler står overfor. Gjennom praktisk arbeid og daglig samhandling med innsatte i disse eldre fengslene, har jeg fått førstehånds kjennskap til hvordan arkitekturen og infrastrukturen kan påvirke både innsattes livskvalitet og soningsforhold. Denne erfaringsbasert innsikten har vært av stor verdi i min tilnærming til å belyse de bygningsmessige utfordringene eldre innsatte møter under soning.

Med en sterkt forankret forforståelse så blir det viktig å oppsøke litteratur som kan belyse problemstillingen. Det blir også viktig å være bevisst min egen forforståelse med tanke på å redegjøre så objektivt som mulig. Et annet syn på forståelse kan også være fortolkningsrammer. Dette er en modell som kan sies å være en ide eller antagelse som du har med deg inn i en bestemt situasjon eller et bestemt «terreng» (Bolman og Deal, 2018, s. 49). Det var viktig gjennom hele prosessen av både studier og underveis i skrivingen av bacheloroppgaven å reflektere rundt forforståelse og eventuelle endringer av denne underveis i prosessen. Dalland kaller det for merforståelse. Vi har med oss våre fordommer og forforståelse som betyr vi har en mening om et fenomen, men da ved nye perspektiver i løpet av prosjektet kan den enkelte skaffe seg en merforståelse (Dalland, 2013, s. 113).

3.0 Teori

Dette kapitlet gir et viktig teoretisk rammeverk for å forstå de sammensatte problemene eldre innsatte møter i norske fengsler. I de etterfølgende delene av oppgaven vil jeg utforske disse problemene nærmere og undersøke potensielle løsninger for å forbedre soningsforholdene for denne gruppen innsatte. Den er delt opp i tre hoveddeler.

Normalitetsprinsippet, importmodellen hvor helsetjenesten blir spesielt redegjort for og bygningsmessige utfordringer for eldre innsatte.

3.1 Normalitetsprinsippet

Normalitetsprinsippet er et viktig prinsipp innenfor Kriminalomsorgen som legger vekt på at tilværelsen i fengsel skal så langt som mulig etterligne livet utenfor fengslet, samtidig som straffen ikke skal oppleves som mer tyngende enn nødvendig. Videre innebærer prinsippet blant annet at soning i fengsel skal ha fokus på å gjenskape en normal hverdag, i tråd med samfunnets normer og verdier (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 15). Forvaltningssamarbeidet om offentlige tjenester i Kriminalomsorgen representerer en betydelig konsekvens av prinsippene om rettigheter og normalisering. Dette innebærer at de ordinære tjenesteapparatene i samfunnet også leverer sine tjenester til Kriminalomsorgen. Dette inkluderer rettigheter som helsehjelp, trygdeytelser, sosialhjelp, utdanning, bibliotek tjenester og religiøse tjenester. Det overordnede målet med forvaltningssamarbeidet om offentlige tjenester er å sikre at innsatte får tilgang til tjenester på samme måte som andre deler av befolkningen (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 15).

Helseavdelingen kan være en av de viktigste tjenestene for innsatte under soning, da innsatte i fengsel er i dårligere form og er sykere enn den øvrige befolkningen (Helsedirektoratet, 2013, s. 31). Videre har eldre innsatte ofte flere helseproblemer sammenlignet med yngre innsatte (Greene et al., 2018, s. 4). Det er avgjørende at de eldre har tilgang til tilfredsstillende helsetjenester som kan inkludere regelmessige medisinske vurderinger, medisiner, fysisk rehabilitering og tilrettelagt omsorg. I tråd med normalitetsprinsippet må eldre innsatte gis muligheten til å benytte de samme helsetjenestene som eldre utenfor fengselet. Målet med prinsippet er å sikre at helsebehov blir tilfredsstilt og at det er et rettferdig og humant soningsforløp (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 15).

3.2 Kontaktbetjent – et virkemiddel

Kontaktbetjenten er en fengselsbetjent som har et særlig ansvar for å følge opp noen bestemte innsatte under gjennomføring av straff eller varetektsopphold (Storvik, 2022, s. 265) I retningslinjene for kontaktbetjentordningen står det at kontaktbetjenten har et særlig ansvar for å følge opp den innsatte som betjenten er kontaktbetjent for. Videre skal betjenten legge til rette for at den innsatte selv skal kunne jobbe for å motvirke et kriminelt handlingsmønster, og at kontaktbetjenten kan bistår underveis i dette arbeidet (Justis- og beredskapsdepartementet, 200a).

Kontaktbetjentrollen har mange oppgaver som for eksempel kartlegging, tverrfaglig samarbeid, skape relasjoner og være støttespiller og motivator for den innsatte (Culbertson, 2021, s. 107). Under kartleggingen av innsatte får betjenten muligheten til å skape en relasjon og få oversikt over helseutfordringer og andre behov. I samarbeid med andre etater som for eksempel helsesektoren kan betjenten og andre bidra til at den innsatte får de hjelpemidler de har behov for (Culbertson, 2021, s. 109).

Under kartlegging og utarbeidelse av framtidsplan kan kontaktbetjenten sammen med den innsatte lage en soningsplan. Dette kan innebære utfordringer eller planer innenfor arbeid, utdanning, program, økonomi, bolig, program eller kriminalitet (Culbertson, 2021, s. 110).

3.3 Importmodellen og fengselshelsetjenesten

Norsk kriminalomsorg importerer og integrerer offentlige tjenester. Dette betyr konkret at tjenester som helse og utdanning skal tilbys de innsatte av de samme aktørene som har ansvar for dette ovenfor den øvrige befolkningen. Dette kalles importmodellen og er forankret i Straffegjennomføringsloven § 4. Her står det at Kriminalomsorgen har ansvar for å initiere og følge opp forvaltningssamarbeidet med andre offentlige etater (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 4). De importerte tjenestene kan være eksterne velferdsetater som har det daglige, faglige og økonomiske ansvaret for sine spesifikke ansvarsområder. Dette er importerte tjenester som bibliotek, skole, religiøse tjenester og helse (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 15).

Fengselsstraff er en frihetsberøvelse, men ikke tap av borgerrettigheter (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 5). Normalitetsprinsippet fordrer at Kriminalomsorgen lager rammer som skaper en hverdag i fengsel som er mest mulig lik tilværelsen ute i samfunnet (Fredwall, 2022, s. 253). I løpet av 1970-årene har Kriminalomsorgen implementert en modell som har fått oppmerksomhet og anerkjennelse for sitt potensiale til å forbedre innsattes rehabilitering

og integrering i samfunnet (Fridhov og Langelid, 2017, s. 259). Importmodellen representerer en betydelig endring innenfor Kriminalomsorgen og har som mål å bidra til bedre resultater i form av lavere tilbakefall til kriminalitet og økt samfunnssikkerhet. Modellen kan forsterke normalitetsprinsippet ved at de importerte tjenestene utfører sitt arbeid innenfor fengslet, til tross for at de er ansatt utenfor murene. De etatene som yter velferdstjenester som helse, sosiale tjenester skal yte tilsvarende tjenester til innsatte i fengsel (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 47).

Modellen ble utviklet over lang tid, og ble først i 1969 implementert i det norske fengselsvesenet (Fridhov og Langelid, 2017, s. 261). Forvaltningssamarbeidet kan gi utfordringer for Kriminalomsorgen på flere nivåer. De tjenestene som skal samarbeide krever en felles forståelse for hverandres etat og tjeneste. Denne koordineringen kan være utfordrende hvis det er stor distanse mellom samarbeidspartnerne. Den enkelte etat kan også ha sine sett med verdier, normer og prioriteringer (Nesheim et al., 2019, s. 30). Innenfor fengslene er det flere offentlige etater som er etablert, og noen kan ha behov for teknologiske løsninger som kan utfordre sikkerhetsaspektet. Dette kan f.eks. være at de importerte tjenestene ønsker å ta i bruk teknologiske løsninger som kommer i konflikt med sikkerhetstenkningen. Noe som krever at fengselets infrastruktur, betjentenes roller og arbeidsprosesser må gjennomgå og tilpasses for å sikre at det tverrfaglige samarbeidet fungerer optimalt (Fridhov og Langelid, 2017, s. 280).

Dagens eldre i samfunnet består av en relativt stor gruppe som har aktive liv til tross for sykdom og funksjonsnedsetting (Lunde, 2017, s. 65). Samtidig viser studien til Greene et al. (2018) at eldre i fengsel har en betydelig dårligere helse enn den samme aldersgruppen ute i samfunnet (Greene et al., 2018, s. 4).

Fengselshelsetjenesten blir derfor en viktig tjeneste for gruppen eldre i fengsel. Helsetjenesten er en importert tjeneste som skal være likeverdig med det tilbudet som tilbys befolkningen ellers i samfunnet (St. meld. nr. 39 (2020-2021), s. 47). De innsatte har krav på et tjenestetilbud tilpasset den enkeltes behov (Helsedirektoratet, 2013, s. 9). Det er Kriminalomsorgen som har ansvaret for at det finnes egnede lokaler til helse- og omsorgstjenesten i fengselet (Helsedirektoratet, 2013, s. 16).

3.4 Bygningsmessige utfordringer for eldre innsatte i norske fengsler

Fengselsarkitektur har alltid vært og er av stor betydning for soningsforholdene og livskvaliteten til innsatte (Robinson, 2023, s. 31). I Norge har utviklingen av fengselsbygninger gjennomgått betydelige endringer og vært under påvirkning av skiftende ideologier. De eldre fengslene i Norge deler arkitektoniske trekk med britiske fengsler bygget under Viktoriatiden. Innsatte i England og Wales soner i fengsler hvor mange ble bygget under Viktoriatiden på 1800-tallet. Fokus var på små celler, lange ganger, høyt under taket, harde overflater og smale trapper (Robinson, 2023, s. 31).

I 1860-årene ble det bygget hele 56 lokalfengsler i Norge (Isaksen, 2006, s. 1). Oslo fengsel, bygget i 1851, kan sies å representere den perioden hvor fengselsarkitekturen hadde som mål å frata innsatte ethvert fellesskap, og isolasjon var en del av straffen (Smith og Ugelvik, 2017, s. 8). Det er i dag 31 fengsler i Norge med høy sikkerhet (Kriminalomsorgen.no), flere av disse ble bygget i 1860 og er bruk den dag i dag. Noen eksempler på det er Søndre Vestfold fengsel Larvik avdeling, Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik og Sem fengsel. Det innebærer at innsatte i dag soner i fengsel som er bygget med fokus på isolasjon som preger bygningsmassen. De er også av eldre stand og kan være lite fleksible med tanke på utbedringer eller oppgradering av bygningene.

Fridhov og Grønning (2018) skriver at det på 1970-tallet var en endring i filosofien om soning som også reflekterte seg i arkitekturen. Fra fokus på isolasjon gikk det over til mer humane soningsforhold (Fridhov og Grønning, 2018, s. 275). Fengsel som Ullersmo, bygget i 1970, introduserte et mer åpent miljø med fokus på rehabilitering og fellesskap. En markert endring fra tidligere praksis. Bergen fengsel sto ferdig i 1990 og dette fengselet ble bygget med tanke på en human innstilling til innsatte og det ble tilrettelagt for progresjon gjennom soning. Halden fengsel som ble åpnet i 2010 hadde fokus på arkitektur som skal være helsefremmende. Innsatte fikk en mer normal hverdag ved å kunne gå fra avdelingsbygg til andre bygninger som skolebygg eller jobb (Fridhov og Grønning, 2018, s. 277-281).

Rapporten fra Likestillings- og diskrimineringsombudet tar for seg soningsforholdene til utsatte minoritetsgrupper i norske fengsler (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2017, s. 3). Rapporten beskriver bygningsmassene i norske fengsler som sies å være hovedsakelig av eldre karakter (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2017, s. 10). Manglende vedlikehold kan bidra til at innsatte med nedsatte funksjonsevner har et mindre og dårligere tilbud i fengsel. Fellesarealer, celler, og andre fasiliteter er i liten grad universelt utformet

(Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2017, s. 10). I følge Lov om likestilling og forbud mot diskriminering § 17, er det den offentlige etaten som har det endelige ansvaret for å tilrettelegge for at virksomheten kan benyttes av flest mulig (Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) § 17). Tilbudet i fengsel skal altså være likeverdig, som kan innebære celle med tilpasset toalett, tilpasset callinganlegg og hjelp til vask av celle (Helsedirektoratet, 2013, s. 47).

I 2014 var det 190 innsatte med nedsatt funksjonsevne som sonet i norske fengsler (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2017, s. 10). Slik som det er organisert nå så risikerer bevegelseshemmede å bli sittende isolert fra andre innsatte på grunn av fengselsstrukturen (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2017, s. 10).

Sivilombudsmannens (SOM) rapport fra blant annet Trondheim fengsel i 2015 ga innsikt i utfordringene knyttet til eldre fengselsbygninger i Norge. Trondheim fengsel og forvaringsanstalt bærer preg av gammel bygningsmasse, manglende vedlikehold og den eldre bygningsmassen er lite egnet for framtidig og moderne straffegjennomføring (Sivilombudsmannen, 2015, 17.-19. mars, s. 23).

4.0 Drøfting

I følge virksomhetsstrategien til Kriminalomsorgen fokuseres det på å endre arbeidsmetode i forbindelse med politiets arbeidsmetoder. Endring i kriminalitet, politiets fokus mot enkeltgrupper og lovbrudd (Kriminalomsorgen, 2021, s. 17). Gruppen av innsatte i norske fengsler har endret seg de siste tiårene. Andelen eldre innsatte øker og de er ofte dømt for alvorlig kriminalitet som for eksempel seksuallovbrudd eller narkotikalovbrudd (KDI, 2020, s. 17-18). Eldre innsatte kan sies å være en sårbar gruppe med spesifikke behov som må ivaretas for å sikre en rettferdig soning (St. meld. 39, 2020-2021, s. 39). Innsatte med seksuallovbrudds dommer kan bli utsatt for psykisk og fysisk vold fra medinnsatte (Hanoa, 2008, s. 55). Samtidig er en betydelig del av eldre innsatte dømt for seksuallovbrudd (KDI, 2020, s. 14).

4.1 Delspørsmål 1: Hvordan kan fengselsbetjenten jobbe med tanke på normalitetsprinsippet?

Fengselsbetjenten har et stort samfunnsoppdrag og skal blant annet ivareta sikkerheten ovenfor både samfunnet, innsatte og alle ansatte i fengselet (Harlem og Storvik, 2021, s. 74).

Sikkerhetsarbeidet i Kriminalomsorgen har å ha to hovedformål. Det ene er å forebygge at uønskede hendelser oppstår, og samtidig sørge for at slike hendelser får så begrenset konsekvenser som mulig hvis det oppstår (Normann, 2021, s. 91). Sikkerheten i Kriminalomsorgen kan sies å være er summen av virkemidlene som organisatorisk-, statisk- og dynamisk sikkerhet (Normann, 2021, s. 92). Den dynamiske sikkerheten forsterkes gjennom positive relasjoner mellom innsatte og ansatte. Det er samtidig den ansatte som utfører sikkerhetsarbeidet og dette kan utfordre den opparbeidede relasjonen (Normann, 2022, s. 80). Relasjon kan forstås som en forbindelsen som oppstår da domfelte og ansatte i fengslet påvirker hverandre (Normann, 2022, s. 81). Denne relasjonen kan være med på å øke sikkerheten ved at det blir opparbeidet en gjensidig tillit og respekt mellom innsatte og ansatte (Normann, 2022, s. 80).

I følge Ugelvik er tillit en sosial kapital som er nødvendig for at samarbeid mellom mennesker skal være mulig (Ugelvik, 2021, s. 625). Denne tilliten kan bygges og forsterkes ved at ansatte utvikler en positiv relasjon til innsatte uten å bruke legitim makt. Altså en balansert profesjonell kontakt hvor en utvikler en relasjon som ikke er for nær, men heller ikke for fjern (Nymo, 2021, s. 66). På samme måte som Liebling et al., (2011) fant ut at streng håndhevelse av reglement oftere kan skje ved dårlige relasjoner mellom betjent og innsatt (Liebling et al. 2011, s. 122).

Fengselsbetjenten innehar en makt i rollen som betjent. Betjenten har rett til å utøve makt og tvang, samtidig som den skal jobbe med mennesker i krise. Det å utføre kontrolloppgaver som visitering, grensesetting og gi negative tilbakemeldinger kan utfordre relasjonsbyggingen (Nytrøen, 2021, s. 159). Men gjøres det med respekt og det er en viss relasjon mellom betjenten og den innsatte, så vil ikke en negativ hendelse nødvendigvis være ødeleggende. Det kan sies at den dynamiske sikkerheten er bygget opp i forkant av hendelsen, og er med på å roe ned situasjonen slik at den ikke eskalerer (Nytrøen, 2021, s. 159). Størrelsen på fengselet kan også ha en innvirkning på relasjonsbygging. Ifølge Lundeberg et al. kan små fengsler med plass til under 50 innsatte føre til bedre betingelser, positive resultater og svært gode relasjoner mellom ansatte og innsatte (Lundeberg et al., 2018, s. 233).

Det er et økende fokus på behovet for dedikerte enheter som er tilrettelagt for eldre innsatte og som kan ivareta deres spesifikke helsekrav (KDI, 2020, s. 50). Riksrevisjonens rapport for 2022-2023 understreker betydningen av samarbeid mellom Kriminalomsorgen, offentlige etater og departementene for å møte utfordringene knyttet til innsattes komplekse helsebehov (Riksrevisjonen, 2022-2023, s. 32). Det kan påstås at det behov for en helhetlig tilnærming for å adressere det økende behovet og utfordringene som eldre innsatte vil møte innenfor fengselsmiljøet.

Fengselsstraff er i seg selv isolerende, men på samme tid viser Hilde Haualand at domfelte har muligheter for sosial omgang med andre innsatte og ansatte ved en normal straffegjennomføring i fengsel (Haualand, 2011, s. 65). På den annen side sier Mette Snertingdal at betjenten er mindre til stede med innsatte på fellesskapsavdelingen i dag, innsatte er mer overlatt til seg selv (Snertingdal, 2021, s. 184). Hvis fokuset på rehabilitering av eldre innsatte skal ivaretas så kan det for det første settes søkelys på å øke ressursene så ikke innsatte er så mye overlatt til seg selv. For det andre kan det tilrettelegges for at betjenter og andre ansatte kan bidra på en annen måte for å ivareta helsen for eldre innsatte. Tonje Culbertson skriver at mindre aktivisering som følge av nedbemanning kan føre til redusert målrettet og meningsfylt arbeid (Culbertson, 2021, s. 118).

4.2 Delspørsmål 2: Hvilke faktorer påvirker eldre innsattes helse og livskvalitet i norske fengsler?

I boken til Natalie Mann (2012) beskriver en eldre innsatt i et intervju hvordan han som rullestolbruker opplevde å bli holdt utenfor fellesskapet. Han pekte på at han tidligere følte seg verdifull og nyttig, men denne følelsen ble svekket etter at han ble fengslet. Manglende tilrettelegging rundt rullestolbruk førte til at han følte seg stuet bort mesteparten av dagen. Cellen hans hadde for trang dørkarm for rullestolen hans og han ble derfor sittende mye for seg selv inne på cellen (Mann, 2012, s. 44-45). Det kan hevdes at ved å utvide dørkarmene til handicapceller eller flytte innsatte til andre mer tilrettelagte celler så vil det i større grad kunne oppfylle krav til universell utforming. I tillegg kan en mer tilrettelagt utforming sikre de innsattes helse og følelse av tilhørighet til fellesskapet.

Professor Hilde Haualand skriver i rapporten hos Fafo at en innsatt i rullestol hadde handicapcelle, men kunne allikevel ikke delta i felles måltider og TV-kvelder på grunn av mangel på heis til fellesområdet. Til tross for at han fikk ha åpen celledør i 1. etasje så skjedde all sosial aktivitet i 2. etasje noe som begrenset hans mulighet for sosial aktivitet (Haualand, 2011, s. 45). Postdoktor Diète Humblet viser også til at bevegelseshemmede kan falle på

utsiden og miste deltakelse i aktiviteter på grunn av mangel på hjelpemidler eller heis (Humblet, 2021, s. 117). På den ene siden kunne fengselet lagt til rette for heis eller for at både handicapceller og fellesområder lå i samme etasje. På den annen side har betjenter muligheten til å tilrettelegge for og følge opp at noen fellesaktiviteter legges til etasjen hvor handicapcellene ligger – noe som vil kunne bidra til å styrke bevegelseshemmedes livskvalitet under soning i fengsel og unngå at noen står utenfor.

Historier som ovenfor viser til en betydelig utfordring for eldre innsatte med funksjonsnedsettelse. En klar kontrast til intensjonen som uttrykkes i Straffegjennomføringsloven angående fellesskap der det fastslås at innsatte, så langt det er mulig, skal inkluderes i fellesskapet (Straffegjennomføringsloven, 2001, §17). Samtidig skal Kriminalomsorgen motivere innsatte til å være aktive og delta i fellesskapet, da dette gir best mulig grunnlag for rehabilitering (St. meld. 39, 2020-2021, s. 64).

Rapporten, «Eldre innsatte i norske fengsler» fra 2020, viser til en spørreundersøkelse hvor de intervjuet 159 respondenter og hvorav 22 prosent svarte at de opplevde bygningsmessige hindringer eller vanskeligheter (KDI, 2020, s. 23). Det fremkommer at flere eldre innsatte opplevde at det ikke var tilrettelagt for rullestolbrukere og dermed mangel på lufting for disse innsatte (KDI, 2020, s. 23). 18 prosent oppga at det var utfordringer med å bevege seg rundt i fengselet og trapper ble trukket frem av flere som en utfordring (KDI, 2020, s. 23). Å bevege seg ble oppgitt som vanskelig på grunn av helsemessige forhold (KDI, 2020, s. 23). Noen av kommentarene fra respondentene omhandlet behov for hjelp til fremkommelighet og bruk av rullator og rullestol. Flere eldre innsatte oppga også at de har utfordringer med hjerte- og lungesykdom, tungpustethet og slitasje i ledd (KDI, 2020, s. 23).

Rapporten fra KDI (2020) viser at en fjerdedel av respondentene svarer at de ikke har tilgang til hjelpemidlene de har behov for i forhold til sin helsesituasjon (KDI, 2020, s. 24).

Rapporten står i tydelig kontrast til FN-konvensjonens internasjonale definisjon av universell utforming som viser til at «Universell utforming» skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det (Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, 2006, art. 2).

Rapporten fra KDI (2020) viser at det er en etterspørsel og et behov for universell utforming og hjelpemidler blant eldre innsatte. For det første kan det påstås at mangelen på hjelpemidler og tap av sosialt fellesskap fører til mer uhelse og dårligere livskvalitet blant eldre innsatte (KDI, 2020, s. 22). For det andre kan det hevdes at mangelen på universell utforming i norske

fengsler skjer som følge av eldre bygningsmasse og mangel på helhetlig planlegging (KDI, 2020). Samtidig ble Halden fengsel klart i 2010, men også her var det utfordringer med tilrettelegging av bygningsmassen (KDI, 2020, s. 37).

I tillegg åpnet Agder-fengslene i 2020 og har utfordringer når det kommer til tilgjengelige lokaler. Fridov og Grønning (2018) påpeker at M2015-fengslene som er bygget i nyere tid er utformet med vekt på å være kostnadseffektive, både under byggingen og i driftsfasen (Fridhov og Grønning, 2018, s. 284). At de nye Agder-fengslene har begrensning når det gjelder plass for fellesskap og sysselsetting kan Johnsen et al. (2023) bekrefte (Johnsen et al., 2023, s. 79). Agder-fengslene har ikke kapasitet til å sysselsette alle innsatte ved fullt belegg (Johnsen et al., 2023, s. 5). Det kan sies at ved bygging av nye fengsler så er det behov for en grundig evaluering av tilrettelegging for innsatte med nedsatt funksjonsevne. Passende lokaler for tilpasset aktivitet kan bidra til å for eksempel forhindre isolering, lite aktivitet og utelukkelse fra fellesskapet (Johnsen et al., 2023, s. 79).

Hvis fengslene som bygges i dag har et fokus på kostnadseffektivitet (Fridhov og Grønning, 2018, s. 284), så er dette uheldig ifølge Johnsen et al. (2011) da det kan utfordre relasjonen mellom innsatte og ansatte. Det vises til at mellomstore eller små fengsel kan ha flere konstruktive samspill mellom innsatte og ansatte på grunn av kortere avstand mellom ledelsen og den som soner (Johnsen et al., 2011, s. 526). Det kan hevdes at ved å flytte fokuset fra kostnadseffektivitet til å se på bygningsmassens størrelse og utforming i forbindelse med samspill og relasjoner, kan kunne bidra til å styrke relasjonene og da livskvalitet for innsatte.

Eldre fengselsbygninger i dag oppfyller ikke alltid krav til universell utforming (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2017, s. 10). Innsatte med funksjonshemninger kan bli sittende uten fellesskap gjennom hele soningen (Sivilombudsmannen, 2014, 10.-12. september, s. 21). Innsatte har behov for tilrettelagte aktiviteter som igjen kan gi en meningsfull hverdag. Aktiviteter som kan bidra til økt livskvalitet (Johnsen, 2018, s. 65). Til tross for eldre fengselsbygninger finnes det andre tiltak som kan bidra til å sikre innsatte med funksjonsnedsettelse en god helse og deltakelse i fellesskapet. Løsninger for innsatte i rullestol som soner i fengsel kan for eksempel være plassering av ramper for å unngå høye dørterskler. Det kan plasseres en ringeklokke for å varsle betjentene fra cella. Ringeklokken kan være tilgjengelig fra en lavere høyde for de som ikke kan få tak i det opprinnelige callingsystemet som er på cellen (Robinson, 2023, s. 33). Det kan påstås at hvis temaet om funksjonsnedsettelse hadde fått mer fokus i Kriminalomsorgen så kunne det bidratt til økt

tilrettelegging og samtidig styrke både kompetansen til ansatte i fengsler og livskvaliteten til innsatte.

Det å kunne delta i aktiviteter i fengsel som f.eks. skole eller verksted kan være viktig for den enkelte (Humblet, 2021, s. 72). Til tross for fokus på aktiviteter for innsatte generelt, så er mange av de vanlige aktivitetene i fengsel ofte beregnet for en yngre aldersgruppe. Aktiviteter som etterlyses av eldre innsatte er rolige, mindre fysiske aktiviteter, hobbyrom og annet sosial samvær som ikke kun består av trening (KDI, 2020, s. 24). Johnsen (2018) har skrevet om fritidsaktivitet og hvordan dette kan være med på å normalisere livet i fengsel. Hun argumenter for viktigheten av fangers deltakelse i fritidsaktiviteter og hvordan dette kan ha en positiv påvirkning for den enkeltes velvære og helse (Johnsen, 2018, s. 81).

Eldre innsatte kan sies å utgjøre en sårbar gruppe som krever spesiell oppmerksomhet for å unngå isolasjon (St. meld. 39, 2020-2021, s. 39). Det kommer frem at gruppen eldre innsatte har andre behov og utfordringer enn de yngre (KDI, 2020, s. 34). Utfordringene kan gjelde både fysisk tilrettelegging, type aktivisering og endringsrettede tiltak (KDI, 2020, s. 34). Det kan påstås at det er behov for tiltak som tilrettelegger for at eldre innsatte inkluderes i ordinære fengselsaktiviteter. Tilrettelagte tiltak og meningsfulle aktiviteter kan bidra til å styrke deres muligheter for rehabilitering og reintegrering (KDI, 2020, s. 34).

Viktigheten av aktivitet i eldre innsattes liv i fengsel kan også bekreftes gjennom et pågående prosjekt som Frelsesarmeen driver, Come And Meet Each Other (CAMEO), (Frelsesarmeen, u.å.). Initiativet ble startet i England for ca. 10 år siden og prosjektets mål er å bidra til at eldre innsatte med ulike utfordringer kan få et liv i fengsel som oppleves som meningsfullt (Frelsesarmeen, u.å.). Ved å skape et alderstilpasset tilbud ønsker de å nå målsettingen. Prosjektet ble opprettet som svar på erkjennelsen av at eldre innsatte med funksjonsnedsettelse ofte opplevde en mangel på stimulering da fengselsmiljøet primært var tilrettelagt for funksjonsfriske og yngre innsatte (Frelsesarmeen, u.å.).

Importmodellen og det tverrfaglige samarbeidet med andre etater kan påvirke innsattes livskvalitet og helse. Importmodellen er med på å gjøre det mulig for innsatte å få tilgang til de velferdstjenestene som de har krav på under fengselsopphold (Fridhov og Langelid, 2017, s. 259). Ved hjelp av de importerte tjenestene kan den enkelte innsatte få oppleve å se seg selv som noe annet enn en innsatt. Men heller som en elev, pasient, klient, bibliotekbruker eller medlem i sin religion (Fridhov og Langelid, 2017, s. 270). Det kan være med å gi den innsatte mulighet til å få en pause som innsatt og kunne se seg selv i en positiv rolle.

4.3 Delspørsmål 3: Hvilke fordeler og ulemper kan oppstå ved å opprette egne senioravdelinger eller egne fengsel?

Bergen fengsel åpnet en senioravdeling i september 2023 med plass til 15 innsatte, i samarbeid med Frelsesarmeen og prosjektet CAMEO (Frelsesarmeen, u.å.). De har fokus på at innsatte med bevegelseshemninger skal ha en så normal soningshverdag som mulig. Frelsesarmeen har stått for innkjøp av møbler og tilpasning av avdelingen som de kaller en alderstilpasset avdeling (Frelsesarmeen, u.å.). I en artikkel i magasinet NFF for medlemmer i Norsk fengsels- og friomsorgsforbund 6. utgave 2023, blir betjenter ved en nyopprettet senioravdeling intervjuet. Det kommer frem at tiltaket er gjort på grunn av økende antall eldre innsatte og avdelingen er plassert nær helseavdelingen og i 1. etasje (Viggen, 2023, s. 8). Det kan sies at det er behov for senioravdelinger i Kriminalomsorgen (KDI, 2020, s. 50). Ved å tilrettelegge bygninger eller avdelinger spesielt for eldre innsatte, kan de sone i et miljø med andre på samme alder med felles interesser og være på samme «sted» (Hanoa, 2008, s. 31). Til tross for opprettelsen av en senioravdeling i Bergen fengsel så kom det frem i intervjuet at de kun har én sykecelle og de trenger flere. De venter på en rullestolrampe som skal hjelpe de som trenger det så de kan komme seg ut i luftegården. På den annen side så ligger det en utfordring i at luftegården er gruslagt og lite tilrettelagt for rullestolbrukere (Viggen, 2023, s. 8-9).

Det er lovpålagt at Kriminalomsorgen skal plassere innsatte inn i fengsel med høy sikkerhet hvis ikke annet er bestemt. Hvis dommen er under to år, og sikkerhetsmessige grunner ikke taler imot, så kan innsatte sone ved fengsel med lavere sikkerhet (Straffegjennomføringsloven 2001, § 11). Samtidig har fengsel med lavere sikkerhet ofte eldre bygningsmasse og få muligheter for tilrettelegging. Dette innebærer at fengsel med lav sikkerhet ofte ikke er egnet for innsatte med bevegelseshemming (KDI, 2020, s. 45). Få muligheter for tilrettelegging kan utfordre prinsippet om at ingen skal sone ved høyere sikkerhet enn nødvendig (St. meld. nr. 39, (2020-2021) s. 15). Den innsatte som er bevegelseshemmet vil ikke alltid få muligheten til å sone i fengsel med lavere sikkerhet tross dom under 2 år, men vil ofte måtte sone i fengsel med høy sikkerhet på grunn av behovet for tilretteleggelse.

Halden fengsel har ifølge KDI (2020) bygningsmessige utfordringer for bevegelseshemmede. Det kommer frem at fasilitetene er av vesentlig hinder, hvor verken cellene, byggene eller omgivelsene i Halden fengsel er universelt utformet (KDI, 2020, s. 37). Når Halden fengsel er bygget i 2010 så er det overraskende at det i så liten grad er tilrettelagt for universell utforming. På den annen side så er det i dagens samfunn fokus på kostnadseffektivitet når det

kommer til bygging av moderne fengsler (Fridhov og Grøning, 2018, s. 284). Det kan påstås at det kan være mindre ressurskrevende å tilrettelegge i Halden fengsel som er av nyere standard enn å tilpasse eldre fengselsbygg fra 1860-tallet. Fridhov og Grøning påpeker at Oslo fengsel bygget i 1851 opprinnelig var utformet med tanke på isolasjon og straff, og senere har det blitt erkjent hvor skadelig isolasjon kan være (Fridhov og Grøning, 2018, s. 285). Det kan sies at den eldre bygningsmassen ikke bygger i like stor grad oppunder erkjennelsen om at innsatte skal rehabiliteres og integreres tilbake i samfunnet. Samtidig så finnes det flere fengsler i Norge i dag som er i bruk hvor byggene er av eldre byggeår. Det kan stilles spørsmål til hvor tilrettelagte og dynamiske norske fengsler er for universell utforming.

Eldre innsatte med nedsatt funksjonsevne kan oppleve begrensninger i sin deltakelse i fengselssamfunnet (KDI, 2020, s. 34). Begrensningene kan sees i strid med normalitetsprinsippet og straffegjennomføringsloven. Begrensningene er i strid med prinsippene om gradvis tilbakeføring og unngåelse av unødvendig høy sikkerhet i soningen som er nedfelt i Straffegjennomføringsloven. Normalitetsprinsippet tilsier at innsatte skal sone under forhold så likt som mulig livet utenfor fengsel, og straffegjennomføringsloven ivaretar innsattes grunnleggende rettigheter. Samtidig har det blitt fremmet forslag til bygningsmessige tiltak som Kriminalomsorgen kan iverksette for å imøtekomme de økende behovene til eldre innsatte i fremtiden. Johnsen et al. (2023) fokuserer på flere aspekter, inkludert utformingen av fellesområder i både store og mindre skalaer (Johnsen et al., 2023, s. 79). Vaktrommet i 2015-modellen er plassert på en slik måte at den er særlig adskilt fra fellesområdet, noe som skaper en avstand mellom innsatte og ansatte. Det er et ønske fra både ansatte og innsatte å ha lokalisert vaktrommet inne på selve avdelingene (Johnsen et al., 2023, s. 36). Hvis avstanden mellom innsatte og ansatte skaper svakere relasjoner mellom dem så kan det hevdes at vaktrom bør plasseres mer sentralt i avdelingene og i nærheten av fellesområdet.

Straffegjennomføring kan ses i sammenheng med normalitetsprinsippet, det vil si at straffegjennomføringen skal være så lik som mulig tilværelsen ute i samfunnet. Samtidig skal Kriminalomsorgen ifølge nærhetsprinsippet legge til rette for at innsatte og domfelte så langt det er mulig skal sitte i fengsel i nærheten av nærmiljøet (St. meld. 39, 2020-2021, s. 15-16). Hvis det opprettes egne dedikerte fengsler for eldre innsatte så kan det være en løsning for den gruppen mener Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI, 2020, s. 50). På den annen side så kan en slik løsning komme i konflikt med nærhetsprinsippet hvis det innebærer at man må sone langt unna sitt hjemsted. Nærhetsprinsippet kan hevdes å bidra til å hjelpe den domfelte til å

holde kontakt med sitt nettverk som familie, venner og sitt nærmiljø (St. meld. 39, 2020-2021, s. 15).

Det er tidligere gjort unntak fra nærhetsprinsippet for å dekke særskilt behov i Kriminalomsorgen. Noe som kan innebære at nærhetsprinsippet ikke trenger tas hensyn til ved opprettelse av en senioravdeling eller en egen enhet for eldre innsatte. På en annen side viser statistikken at gruppen eldre innsatte vil fortsette å vokse og dette kan være med på å skape behov for flere avdelinger som er geografisk spredt i Norge. På den måten vil nærhetsprinsippet for gruppen eldre innsatte kunne sies å være ivaretatt. Et eksempel hvor det er gjort unntak for nærhetsprinsippet er ungdomsenhetene som er opprettet med kun to avdelinger i landet. De to enhetene skal ta imot innsatte som er under 18 år som er i en svært sårbar situasjon, men likevel er nærhetsprinsippet ikke tatt hensyn til (St. meld. 39, 2020-2021, s. 20).

Innsatte kan ha behov for hjelp fra flere samarbeidspartnere innen helse- og omsorgstjenesten i fengselet (Helsedirektoratet, 2013, s. 31). Når man ser på bygningsmassen så har også helseavdelingene i fengsler behov for egnede rom og mulighet for å endre disse etter som behovene endrer seg. Det anbefales at det etableres spesielle samarbeidsavtaler med helsetjenesten innenfor fengslene for å sikre at behovene til eldre innsatte blir ivaretatt (KDI, 2020, s. 49). Dette kan være særlig relevant ettersom en større andel innsatte nå enn tidligere er eldre. Hvis flere eldre innsatte har sammensatte helseutfordringer, så vil det kunne bety en økning i antall innsatte som har nedsatt funksjonsevne (Riksrevisjonen, 2022-2023, s. 32).

Det er kommet forslag om en egen enhet for eldre eller en avdeling innad i et ordinært fengsel hvor profilen er at de eldre innsatte soner der (KDI, 2020, s. 50). En innsatt som Haualand (2011) har intervjuet oppfattet seg selv som en slags mentor for de andre på avdelingen. Han sonet med bevegelseshemming i et åpent fengsel og forteller i et intervju at han ble omtalt som «far» på avdelingen, de yngre innsatte kunne komme til han for å få råd. Han sier selv det var en fin dynamikk på avdelingen. De andre innsatte respekterer hans begrensninger for hvilke oppgaver han kunne gjøre. Den innsatte opplevde å være en positiv ressurs på avdelingen (Haualand, 2011, s.73-74). Det at rollen som mentor blir borte kan si noe om ulempene av å opprette en egen avdeling for eldre, det å ta de eldre innsatte bort fra det yngre miljøet hvor de kan oppleves som både en stabilisator og rådgiver. I tråd med Mann (2012) bør fokuset være på egne avdelinger for eldre innsatte i ordinære fengsler da dette kan ha fordeler (Mann, 2012, s. 113). Eldre innsatte ser på seg selv som en ressurs og kan være en rådgiver for andre

innsatte (Mann, 2012, s. 98). Ved en total adskillelse, med et eget fengsel for eldre kan man miste den rådgivende effekten og motivasjonen som eldre innsatte kan bidra med.

Eldre innsatte med dom som omhandler seksuallovbrudd utgjør en vesentlig andel av gruppen eldre innsatte. I 2019 utgjorde de 32 prosent av innsatte over 50 år (KDI, 2020, s. 14).

Opprettelse av egne avdelinger for denne gruppen eldre innsatte kan sies å legge til rette for en bedre opplevelse av soningstiden som seksuallovbruddsdømte, da de ellers kan oppleve en anstrengt, belastende og voldelig soningstid. Fridhov og Grønning viser til at dette er eksempler på at små enheter som ungdomsenhetene er det som skal til for å oppnå tilfredsstillende arkitektoniske løsninger for å løse et behov (Fridhov og Grønning, 2018, s. 284). Gruppen eldre innsatte som soner dom for seksuallovbrudd kan det sies å ha fordel av å bli plassert i en mer skjermet avdeling som for eksempel en seinoravdeling (KDI, 2020, s. 17). Det kan sies at mindre senioravdelinger for eldre, innad i ordinære fengsler, kan bidra til bedre soningsforhold for seksuallovbruddsdømte da soning med unge ofte kan oppleves som belastende. Fengselsbetjenter ved Ila fengsel og forvaringsanstalt bekrefter behovet for mindre senioravdelinger i et intervju med Kriminalomsorgsdirektoratet. Det fremkommer i intervjuet at egne avdelinger for eldre innsatte kan høyne trivselen til de eldre (KDI, 2020, s. 35).

5.0 Oppsummering

I denne oppgaven har jeg sett på utfordringene eldre innsatte i norske fengsler står overfor. Gjennom analyse av normalitetsprinsippet, importmodellen og bygningsmessige utfordringer, har jeg identifisert flere aspekter som kan sies å kreve økt oppmerksomhet for å forbedre soningsforholdene for gruppen eldre innsatte.

Normalitetsprinsippet, som vektlegger at soning i fengsel bør etterligne livet utenfor fengslet så langt som mulig, er en essensiell retningslinje innenfor Kriminalomsorgen. For eldre innsatte, som ofte lider av mer omfattende helseproblemer sammenlignet med yngre innsatte, kan det være avgjørende med tilgjengelige helsetjenester som tilfredsstillende deres behov.

Importmodellen representerer en positiv endring med tilgang til viktige tjenester og samarbeidspartnere. Dersom eldre innsatte skal sikres tilfredsstillende helsetjenester så kan det hevdes at deres behov trenger å kartlegges bedre enn i dag. Dette vil kreve et velfungerende forvaltningssamarbeid med eksterne velferdsetater, spesielt når det gjelder å endre tilrettelegging for helse- og omsorgstjenester i eldre fengselsbygninger.

Sikkerhetsarbeidet i fengselet er knyttet til organisatorisk, statisk og dynamisk sikkerhet, hvor positiv interaksjon mellom ansatte og innsatte styrker den dynamiske sikkerheten.

Tillitsbaserte relasjoner kan bidra til bedre sikkerhet og rehabilitering.

Bygningsmessige utfordringer i norske fengsler har vist seg å kunne utgjøre et betydelig hinder for eldre innsattes tilgang til tjenester og deltakelse i fellesskapet. Eldre fengsler, som fortsatt er i bruk, mangler ofte universell utforming og er lite tilrettelagt for bevegelseshemmede innsatte. Begrensninger av deltakelse i fellesskapet eller av viktige tjenester står som en motsetning til normalitetsprinsippet og sikre at innsatte soner under tilfredsstillende forhold ifølge Straffegjennomføringsloven §2.

En helhetlig tilnærming kan forbedre soningsforholdene for eldre innsatte i Norske fengsler. Dette inkluderer oppgradering av eksisterende eldre fengselsbygninger for å tilfredsstille universell utforming og tilrettelegging for tilpassede aktiviteter og sysselsetting for eldre innsatte. I tillegg kommer samarbeid med helse- og omsorgstjenester for å sikre at innsattes helsebehov blir ivaretatt. Det gjenstår å se om hindringene for de eldre innsatte vil fortsette å utfordres i Kriminalomsorgen gjennom bevisstgjøring og endringsarbeid. En endring i tilnærmingen av soningsforholdene for eldre innsatte kan hevdes å fremme både likeverd og livskvalitet for den enkelte innsatte under deres fengselsopphold.

Vil vi se flere opprettelser av senioravdelinger som hos Bergen fengsel? Egne fengselsenheter for eldre innsatte utfordrer nærhetsprinsippet, men kan være et alternativ. Samtidig kan behovet for dedikerte avdelinger øke med den økende eldrebefolkningen blant innsatte. Vil vi se en raskere vekst av andelen eldre innsatte de neste tiårene?

6.0 Litteraturliste

- Andenæs, J., Bratholm, A., & Christie, N. (1970). *Kriminalitet og samfunn: artikler og foredrag*. (Ny utvidet og revidert utgave). Pax.
- Andenæs, J. (1976). *Statsforvaltningen i Norge* (4. utg.). Tanum-Norli.
- Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. (2006), *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne* (13-12-2006). Lovdata.
- Bergheim, B., Skotte, P. S., Neumann, C. B. & Rugkåsa, M. (2018). *Samarbeid og innsikt: En innføring i prosjektbasert læring*. Fagbokforlaget.
- Bolman, L. G. & Deal, T. E. (2018). *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse: strukturer, HR, politikk og symboler* (6. utg.). Gyldendal.
- Brottveit, G. (Red.). (2018). *Vitenskapsteori og kvalitative forskningsmetoder: om å arbeide forskningsrelatert*. Gyldendal akademisk.
- Culbertson, T. (2021). Kontaktbetjentordningen - på tide med en revisjon. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent* (s. 106-120). Fagbokforlaget.
- Dalland, O. (2013). *Profesjonsutdanning og dannelse: Bacheloroppgavens muligheter*. Gyldendal akademisk.
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal akademisk.
- Fransson, E. (2018). *The Lunch table. Prison Architecture, Action-forces and the Young Imprisoned Body*. *Prison Architecture and Humans*, 177.
- Fredwall, T. E. (2022). *Å lage gode naboer av domfelte: Rehabilitering som narrativ og problem*. Straffens etikk. Scandinavien Academic Press.
- Frelsesarmeen.no, hentet fra <https://frelsesarmeen.no/fengselsarbeid/cameo>
- Fridhov, I. M. & Grøning, L. (2018). Penal ideology and prison architecture. I E. Fransson, F. Giofrè & B. Johnsen (Red.), *Prison, architecture and humans* (s. 269-286). Cappelen Damm akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.31>
- Fridhov, I. M. & Langelid, T. (2017). Importmodellen i norsk fengselsvesen. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 104(3), 259-288. <https://doi.org/10.7146/ntfk.v104i3.115050>

Greene, M., Ahalt, C., Stijacic-Cenzer, I., Metzger, L., & Williams, B. (2018). Older adults in jail: high rates and early onset of geriatric conditions. *Health & justice*, 6(1), 1-9.

Hanoa, K. (2008). *Vold og trusler mellom innsatte*. Oslo: KRUS-rapport/nr. 1/2008.

Harlem, C., & Storvik, B. L. (2021). Et innblikk i jussens betydning for fengselsbetjenter. I: MI Snertingdal og K. Nymo (red.) *Jeg skal bli fengselsbetjent*. Fagbokforlaget (69-87).

Haualand, H. (2011). Straffet og isolert. *Innsatte med funksjonsnedsettelse i norske fengsler*.

Helsedirektoratet. (2013). *Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel*. Veileder. (IS-1971)

Humblet, D. (2021). *The older prisoner* (pp. 1-290). Palgrave Macmillan.

Isaksen, K. E. (2006). *Beretning om Rigets Distrikts fængsler*. Hentet fra: [Beretning om Rigets distriktsfængsler - Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter KRUS \(custompublish.com\)](#)

Johnsen, B. (2018). *Movement in the Prison Landscape: Leisure Activities—Inside, Outside and In-between*. *Prison Architecture and Humans*, 65.

Johnsen, B., Granheim, P. K., & Helgesen, J. (2011). *Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons*. *European Journal of criminology*, 8(6), 515-529.

Johnsen, B., Pape, H., Fransson, E., & Bartoszko, A. (2023). *Arkitektur og livskvalitet i Modell 2015 fengsler: En undersøkelse av soningsklimaet i standardiserte fengselsbygg*. (KRUS Publikasjon; Report, 2023)

Justis- og politidepartementet (2002a). Retningslinjer for kontaktbetjentarbeid. (KSF 02/2002) [Rundskriv]. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-ksf-02--2002/id109082/>

Kriminalomsorgsdirektoratet (2020) *Eldre innsatte i norske fengsler: Situasjon, analyse, utfordringer og løsninger*. Hentet fra: <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/handle/11250/2722298>

Kriminalomsorgen (2021). *Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen 2021-2026*. Lillestrøm: Kriminalomsorgsdirektoratet.

Kriminalomsorgen.no, finn fengsel. Hentet fra Kriminalomsorgen:

<https://www.kriminalomsorgen.no/finn-fengsel.237612.no.html>

Liebling, A., Price, D. & Schefer, G. (2011). *The Prison Officer* (2.utg). Routledge.

Likestillings- og diskrimineringsombudet. (2017). *Innsatt og utsatt – Rapport om soningsforholdene til utsatte grupper i fengsel*. Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.

Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). 2008. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2008-06-20-42>

Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). 2017. Hentet fra: [Lov om likestilling og forbud mot diskriminering \(likestillings- og diskrimineringsloven\) - Kapittel 2 Forbud mot å diskriminere - Lovdata](#)

Lunde, L. H. (2017). *Myter om aldring*. Gyldendal akademisk.

Lundeberg, I. R., Mjåland, K. & Rye, J. F. (2018). Eksepsjonelle fanger i det eksepsjonelle fengslet. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (Red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 213-234). Cappelen Damm akademisk.

<https://doi.org/10.23865/noasp.41>

Mann, N. (2012). *Doing harder time?: The experiences of an ageing male prison population in England and Wales*. Routledge.

Midtlyng, G. (2022). *Safety rules in a Norwegian high-security prison: The impact of social interaction between prisoners and officers*. *Safety science*, 149, 105690.

Nesheim, T., Gressgård, L. J., Hansen, K., & Neby, S. (2019). Gjenstridige problemer og tverretattlig samordning: Et analytisk rammeverk. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(1), 28-50.

Normann, T. (2021). Introduksjon til sikkerhetsarbeidet i fengsel. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent* (s. 89-103). Fagbokforlaget.

Normann, T. (2022). *Den gylne trekant. Sikkerhet og beredskap i kriminalomsorgen*. Fagbokforlaget.

- Nymo, K. (2021). Profesjonsforståelse og profesjonell identitet. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent* (s. 55-66). Fagbokforlaget.
- Nytrøen, I. (2021). Krav og forventninger til fengselsbetjent. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent* (s. 157-171). Fagbokforlaget.
- Prop. 97 L (2009-2010). *Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)*. Det kongelige justis- og politidepartementet.
- Revoll, M. K. (2015). *Innsattes levekår 2014: Før, under og etter soning*. (2015/47). Statistisk sentralbyrå.
- Riksrevisjonen. (2022). Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel. Dokument 3:4 (2022-2023). Hentet fra: [Mange innsatte blir løslatt uten bolig, inntekt og jobb \(riksrevisjonen.no\) https://riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2022-2023/undersokelse-av-helse-opplarings-og-velferdstjenester-til-innsatte-i-fengsel/](https://riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2022-2023/undersokelse-av-helse-opplarings-og-velferdstjenester-til-innsatte-i-fengsel/)
- Robinson, C. (2023). *Dying in prison: deaths from natural causes in prison culture, regimes and relationships*. Palgrave Macmillan.
- Sivilombudsmannen. (2014) Besøksrapport – Bergen fengsel 4.-6. november 2014. (2014/2680). Hentet fra: <https://www.sivilombudet.no/besoksrapporter/sivilombudsmannens-forebyggingsenhet-publiserer-besoksrapport-fra-bergen-fengsel/>
- Sivilombudsmannen. (2014) Besøksrapport – Tromsø fengsel 10.-12. september 2014. (2014/2247). Hentet fra: <https://www.sivilombudet.no/besoksrapporter/tromso-fengsel/>
- Sivilombudsmannen. (2015) Besøksrapport – Trondheim fengsel 17.-19. mars 2015. (2015/519). Hentet fra: <https://www.sivilombudet.no/besoksrapporter/trondheim-fengsel/>
- Smith, P. S. & Ugelvik, T. (2017). Introduction: Punishment, welfare and prison history in Scandinavia. I P. S. Smith & T. Ugelvik (Red.), *Scandinavian penal history, culture and prison practice* (s. 3-31). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-58529-5_1
- Snertingdal, M. I. (2021). Innsatte og fengselssmerter - fortsatt en aktuell tematikk. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent* (s. 173-188). Fagbokforlaget.
- Statsbygg (2017-2021). Statsbyggs handlingsplan for universell utforming 2017-2021.

St.meld. nr. 37 (2007–2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* (kriminalomsorgsmelding). Justis- og beredskapsdepartementet.

St.meld. nr. 39 (2020-2021). *Kriminalomsorgsmeldingen – fremtidens kriminalomsorg og straffegjennomføring*. Justis- og beredskapsdepartementet.

Storvik, B.L. (2022): *Straffegjennomføring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Straffegjennomføringsloven. (2001). Lov om gjennomføring av straff mv. (LOV-2001-05-18-21). Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21>

Strand, B. H., Syse, A., Nielsen, C. S., Skirbekk, V. F., Totland, T. H., Hansen, T., ... Håberg, A.K., (et al.). (2014). Helse hos eldre. I: Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge [nettdokument]. Oslo: Folkehelseinstituttet. (2018). Hentet fra: <https://www.fhi.no/he/folkehelse rapporten/grupper/eldre/?term=#om-aldring-og-helse>

Viggen, E. D. (2023). *Tor (80) har det travelt med å sone ferdig*. NFF-magasinet, 6(6), 6-9. Ansvarlig redaktør: Anders Hauge-Eltvik. Hentet fra: [NFF-magasinet emagasin \(lomediamedia.no\)](https://www.nff.no/emagasin)

Ugelvik, T. (2021). The transformative power of trust: exploring tertiary desistance in reinventive prisons. *The British Journal of Criminology*, <https://doi.org/10.1093/bjc/azab076>

Vedlegg 1: **Selvvalgt litteraturliste KRUS 3900**

Forfatter(e)	Tittel	Forlag /Tidsskrift	År	Kapitler/ sider	Antall sider
Andenæs, J., Bratholm, A., & Christie, N.	Kriminalitet og samfunn: artikler og foredrag.	Pax	1970	Kap. 1	14
Andenæs, J.	Statsforvaltningen i Norge (4. utg.).	Tanum-Norli	1976	§ 51	20
Fredwall, T. E.	Å lage gode naboer av domfelte: Rehabilitering som narrativ og problem. Straffens etikk.	Scandinavien Academic Press	2022	Kap. 9	38
Greene, M., Ahalt, C., Stijacic-Cenzer, I., Metzger, L., & Williams, B.	Older adults in jail: high rates and early onset of geriatric conditions.	Health & justice	2018	Alle	9
Midtlyng, G.	Safety rules in a Norwegian high- security prison: The impact of social interaction between prisoners and officers.	Safety science	2022	Alle	10
Hanoa, K.	Vold og trusler mellom innsatte.	KRUS	2008	Kap. 3	58
Haualand, H.	Straffet og isolert. Innsatte med funksjons-	FAFO	2011	Alle	86

	nedsettelse i norske fengsel.				
Helsedirektoratet.	Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel.	Helse- direktoratet	2013	Alle	68
Humblet, D.	The older prisoner.	Palgrave Macmillan	2021	Kap. 2-3	116
Johnsen, B.	Movement in the Prison Landscape: Leisure Activities– Inside, Outside and In-between.	Prison Architecture and Humans	2018	Kap. 4	21
Johnsen, B., Granheim, P. K., & Helgesen, J.	Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons.	European Journal of criminology, 8(6)	2011	Alle	13
Johnsen, B., Pape, H., Fransson, E., & Bartoszko, A.	Arkitektur og livskvalitet i Modell 2015 fengsler: En undersøkelse av soningsklimaet i standardiserte fengselsbygg.	KRUS	2023	Kap. 1 Kap. 3-4	66
Revold, M. K.	Innsattes levekår 2014. Før, under og etter soning.	Statistisk sentralbyrå	2015	Alle	77

Robinson, C.	Dying in prison: deaths from natural causes in prison culture, regimes and relationships.	Palgrave Macmillan.	2023	Kap. 1-2	53
Storvik, B.L.	Straffegjennomføringsg.	Oslo: Cappelen Damm Akademisk	2022	Kap. 4	23
Kriminalomsorgen.	Eldre innsatte i norske fengsler. Situasjon, analyse, utfordringer og løsninger. (Oktober 2020).	Kriminalomsorgsdirektoratet	2020	Alle	73
Liebling, A., Price, D. & Schefer, G.	The Prison Officer.	Routledge	2011	Kap. 6	32
Likestillings- og diskrimineringsombudet.	Innsatt og utsatt – Rapport om soningsforholdene til utsatte grupper i fengsel.	Likestillings- og diskrimineringsombudet	2017	Alle	44
Lunde, L. H.	Myter om aldring.	Gyldendal akademisk	2017	Kap. 4	16
Mann, N.	Doing harder time?: The experiences of an ageing male prison population in England and Wales.	Routledge	2012	Kap. 3 Kap. 5-6	57
Normann, T.	Introduksjon til sikkerhetsarbeidet i	Fagbokforlaget	2021	Kap. 5	15

	fengsel. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), Jeg skal bli fengselsbetjent.				
Normann, T.	Den gylne trekant. Sikkerhet og beredskap i kriminalomsorgen.	Fagbokforlaget	2022	Kap. 1 Kap. 5	37
Nytrøen, I.	Krav og forventninger til fengselsbetjent. I M. I. Snertingdal & K. Nymo (Red.), Jeg skal bli fengselsbetjent	Fagbokforlaget	2021	Kap. 9	15
Riksrevisjonen 2022-2023.	Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel.	Riksrevisjonen	2022 - 2023	Alle	34
Strand, B. H., Syse, A., Nielsen, C. S., Skirbekk, V. F., Totland, T. H., Hansen, T., ... Håberg, A.K., (et al.)).	Helse hos eldre. I: Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge.	Folkehelseinstituttet	2014	Alle	17

Viggen, E. D.	Tor (80) har det travelt med å sone ferdig.	NFF-magasinet, 6(6)	2023	Alle	32
Totalt antall sider: 1021					
Metode litteratur:					
Forfatter(e)	Tittel	Forlag /Tidsskrift	År	Kapitler/sider	Antall sider
Bergheim, B., Skotte, P. S., Neumann, C. B. & Rugkåsa, M.	Samarbeid og innsikt: En innføring i prosjektbasert læring.	Fagbokforlaget	2018	Kap. 4	18
Brottveit, G.	Vitenskapsteori og kvalitative forskningsmetoder: om å arbeide forskningsrelatert.	Gyldendal akademisk	2018	Kap. 2 Kap. 4 Kap. 8 Kap. 10	56
Dalland, O.	Profesjonsutdanning og dannelse: Bacheloroppgavens muligheter.	Gyldendal akademisk	2013	Kap. 5	36
Dalland, O.	Metode og oppgaveskriving (7. utg.).	Gyldendal akademisk	2020	Kap. 2-3 Kap. 6-8 Kap. 10	112
Totalt antall sider: 222					